

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 5 Sayı: 23 Volume: 5 Issue: 23

Güz 2012 Fall 2012

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

GERÇEKTEN EFSANEYE HACI BEKTAŞ-I VELÎ PORTRERLERİ
FROM REALITY TO LEGEND THE PORTRAITS OF HACI BEKTASH-I VELI

Halil ÇETİN*

Öz

Günümüzde Hacı Bektaş-ı Velî'nin farklı dinî/fikrî/siyasî kimlikleri söz konusudur. Ancak bu kimlikler "üretilirken" tarihî kaynaklara itibar edilmediği ve akademik yöntemlerin kullanılmadığı bilinmektedir. Dolayısıyla Hacı Bektaş-ı Velî hakkındaki popüler veya akademik bazı araştırmaların, oldukça iddialı sonuçlara ulaştığı görülmektedir. Bu tür yazılarda ifade edilen düşünceler, tarihte yaşamış olduğu şekliyle Hacı Bektaş-ı Velî ile ilgili değildir.

Bu çalışmada öncelikle Hacı Bektaş-ı Velî'nin gündemdeki yeri ve farklı portreleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Genel olarak siyasî yelpazede Sağ ve Sol olarak tanımlanan çevrelere mensup bazı yazarların görüşleri, Hacı Bektaş-ı Velî'yi kendi görmek istedikleri kalıba sıkıştırmaktadır. Bu kalıpların birkaçı, "Türk Milliyetçisi, Sünnî Mutasavvıf ve Hümanist, Devrimci Halk Lideri" şeklinde tasnif edilebilir. Bunların dışında kalan tarihî kimliği ise, onun göçebe Türkmenlerin saygı duyduğu bir Haydarî/Vefaî şeyhi olarak Sulucakarahöyük'te yaşadığını göstermektedir. Bu açıdan onun hakkında fikir sahibi olmak isteyenlerin, okuyacakları eserleri dikkatle seçmeleri gerekmektedir. Aksi takdirde, farklı Hacı Bektaş-ı Velî kimlikleri arasında ciddi bir fikrî bocalama kaçınılmazdır.

Anahtar Kelimeler: Hacı Bektaş-ı Velî, Milliyetçilik, Devrimci Sol, Alevîlik-Bektaşîlik.

Abstract

It seems nowadays that there are various Hacı Bektash Veli portraits that bear the religious, ideological and political identity. However we know that historical documents are underestimated and academic methods are hardly used in producing these identities. Accordingly some of the popular or academic researches about Hacı Bektash Veli maintain very assertive results. The thoughts pointed out by these writings don't coincide with the historical personality of him.

This research aims to determine previously the place of Hacı Bektash Veli on the agenda and his different portraits. The ideas of writers belong to the Right and Left wings in political life in general put the shaikh into the mold that they produced. Some of these molds could be classified as "Turkish Nationalist, Orthodox Sufi Master and Humanist Revolutionist Leader." The historical personality of him apart from these molds indicates him as a shaikh of the Haidari/Vefai order living in Sulucakarahöyük and respected by the nomad Turcomans. For this reason, the readers must choose sources carefully to obtain knowledge about him. Otherwise it is unavoidable to get intellectual troubles among various personalities of Hacı Bektash Veli.

Keywords: Hacı Bektash Veli, Nationalism, Revolutionist Left, Alevism-Bektashism.

* Yrd. Doç. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü.

Giriş

Hacı Bektaş-ı Velî, hangi kültür çevresinden veya hangi dinî zümreden olursa olsun, Türkiye’de hemen her zihinde farklı çağrışımlar uyandıran çok tanınmış bir isimdir. En azından 1964’ten beri *Hacı Bektaş-ı Velî Anma Şenlikleri* adıyla, bugün Nevşehir’in Hacıbektaş ilçesinde yapılan etkinlikler vasıtasıyla bu isim, hiç olmazsa yılda bir kez Türkiye’nin gündemine gelmektedir.¹ Bunun gibi, Gazi Üniversitesi’ne bağlı olarak 1987’de kurulan *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi* ile bu kurumun 1994’ten beri çıkarmakta olduğu *Hacı Bektaş Veli Dergisi*, akademik camianın da Hacı Bektaş-ı Velî’yi gündemine aldığı gösterir. Asıl önemlisi Türkiye’de Alevî/Kızılbaş-Bektaşî çevreler, Hacı Bektaş-ı Velî’yi kültürlerinin köklerine, öğretilerinin merkezine yerleştirmişlerdir.² O kadar ki başka hiçbir tarikatın pîri, bu derece muazzam bir kültün, güçlü bir imanın ve kutsallığın konusu olmamıştır.³

Günümüzde Hacı Bektaş-ı Velî’nin farklı dinî/fikrî/siyasî kimliklere büründürüldüğü, bugün çok daha açık olarak tespit edilen bir husustur. Bunun asıl sebebi “hakkındaki bilgi kıtlığı” gösterilse de aslında tarihî kaynaklar “atlanarak”⁴ çeşitli Hacı Bektaş-ı Velî kimliklerinin üretildiği anlaşılmaktadır. Burada açıkça kastedilen, onun, bir inanç konusu olarak yaşatıldığı çevrelerdeki portresi değil, farklı dönemlerde çeşitli siyasî argümanların konusu olarak çizilen ve gerçeğe uzak kalan portreleridir. İşte bu kimlikler, bugün onun düşünce dünyasını anlamamızı engelleyen âdeta birer bariyer işlevi görmektedir.⁵ Belirli siyasî çevrelerce oluşturulan bu “kurgusal” kimliklerin yaygın etkisi hesaba katıldığında, niçin “gerçek” kimliğinin bilinçli olarak görmezden gelindiği ve efsanevî portreler oluşturulduğu daha iyi anlaşılır. Her ideolojinin bir ömrü olduğu gibi, kurgu kimlikler de bugün miadını doldurmak üzeredir. Bununla birlikte Hacı Bektaş-ı Velî’yi “ideolojik unsurlardan arındırılmış” tarihî kimliği ile tanımak için eskiye nazaran bugünlerde birçok nedenimiz vardır. En başta farklı Hacı Bektaş-ı Velî kimliklerini üreten siyasî kavgalar artık hararetini yitirmiş, buna paralel Türk kültürüne karşı akademik merak epey artmıştır.⁶ Yaşanan bu süreçte, M.F. Köprülü, İ. Mélikoff ve A.Y. Ocak gibi tarihçiler, bir taraftan hakkındaki tarihî kaynakları inceleyerek Hacı Bektaş-ı

¹ Çeşitli yönlerden Hacı Bektaş-ı Velî’nin toplum tarafından nasıl algılandığını ortaya koymayı amaçlayan bir araştırmanın sonuçlarına göre, ankete katılanların %95’inin Hacı Bektaş-ı Velî’yi tanıyor olması ve bunların da %37.6’sının onu tasavvuf âlimi olarak biliyor olması kayda değer bir veridir. Bkz. Metin Işık, Mustafa Akdağ, M. Sezai Türk, “Türk Toplumunda Hacı Bektaş Veli Algısı Üzerine Bir Çalışma”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, sayı: 55 (2010), s. 173-191. Erişim: 11.03.2012, http://www.hbvdergisi.gazi.edu.tr/ui/dergiler/55_20101018121202.pdf

² İrene Mélikoff, *Hacı Bektaş Efsanesinden Gerçeğe*, Çev. Turan Alptekin, İstanbul: Cumhuriyet Kitapları, 2004, s. 214; Ahmet Yaşar Ocak, “Hacı Bektaş-ı Velî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDVİA)*, c. XIV, s. 455. Mélikoff’un eserine verdiği isim, bu çalışmamızın başlığı için esin kaynağımız olmuştur. Esasen Mélikoff, talebesi Ocak’a göre, sahaya akademik yaklaşımı getiren öncü bir şahsiyettir. Talebesi hocasını şu sözlerle tanıtır: “Bunların (eserler) ve canlı eserleri olan, bilim dünyasına kazandırdığı öğrencilerinin dışında, İ. Mélikoff’u asıl her zaman hatırlarda tutacak ve saygıyla anılmasına vesile olacak olan şey, kendinden önce pek müntesibi bulunmayan, özellikle Türkiye için ne kadar önemli ve hayatî olduğu her geçen gün daha iyi anlaşılan Bektaşilik ve Alevilik alanındaki araştırmaları, ideolojik yaklaşımlardan ve temelsiz spekülasyonlardan kurtararak bilimsel bir çerçeveye oturtmuş olması, böylece Türkoloji alanında yeni bir araştırma disiplinine hayatîyet kazandırmış bulunmasıdır. Bkz. Ahmet Yaşar Ocak, “Türkoloji ve Alevilik Bektaşilik araştırmalarının Büyük Ustası: İrene Melikoff”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, sayı: 52 (2009), s. 6, Erişim: 22.2.2012, http://www.hbektasveli.gazi.edu.tr/dergi_dosyalar/52.1.pdf

³ Ocak, “Hacı Bektaş-ı Velî”, s. 457.

⁴ Bu terim “gazetecilikte bir haberi vaktinde yayımlayamamak” olarak tanımlanır. Türk Dil Kurumu *Genel Türkçe Sözlük*, http://tdk.org.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.4f6ae6fb697e43.28756669

⁵ Ocak, bu kadar birbirine zıt spekülasyon üretiminin “Türkiye’de ideolojik motivasyonların daha uzun yıllar tarihî gerçekleri geri planda bırakmaya ve Türkiye toplumunun tarih şuurunu bulandırmaya devam edeceğini” üzülererek de olsa söylemek gerektiğini ifade eder. Ahmet Yaşar Ocak, *Babailer İsyanı Alevîliğin Tarihsel Altyapısı*, İstanbul: Dergah Yayınları, 2009, s. 182, dipnot 78.

⁶ Akademik çevrelerde yapılan çalışmalara dair bir literatür değerlendirmesi için bkz. İsmail Engin, “1990-1998 Yılları Arasında Türkiye Üniversitelerinde Alevîliği-Bektaşiliği Konu Edinen Akademik Çalışmalar: Bir Bibliyografya Denemesi”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, sayı: 14 (2000), s. 51-58, Erişim: 23.12.2011, http://www.hbektasveli.gazi.edu.tr/dergi_dosyalar/14-51-58.pdf; Ali Yaman, “Alevilik Bektaşilik Alanında Üniversitelerde Gerçekleştirilen Akademik Çalışmalara İlişkin Genel Bir Değerlendirme”, *Alevî Bektaşî Yayınlarının Temel Sorunları, Çözüm Önerileri*, Ankara: Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayınları, 2010, s. 34-41.

Velî'yi "efsaneden gerçeğe" taşırken,⁷ diğer taraftan belirli çevreler, onu "Türkiye'de siyasî-ideolojik spekülasyonların itibarlı malzemesi"⁸ haline getirmiş ve böylece "gerçekten efsaneye" bir yönelişin önu açılmıştır. İşte yazımızın dikkat çekmek istediği asıl nokta tam budur.

Çalışmamız boyunca dile getirilen Alevî ve Bektaşî kavramlarını genel hatlarıyla izah etmek yararlı olacaktır. Bektaşîlik bir tasavvuf tarikatı olan Haydarîlik içerisinde, XIV. yüzyıl Rum Abdallarından Abdal Musa tarafından Hacı Bektaş-ı Velî kültü etrafında geliştirilmiş ve Osmanlı Devleti'nin de teşviki ile XVI. yüzyılda Balım Sultan tarafından bir tarikat olarak ortaya çıkarılmıştır.⁹ Bektaşîler, Hacı Bektaş-ı Velî'yi gerçekte bu tarikatın kurucusu saymalarına rağmen, tarihî gerçek böyle değildir. Ama onun şahsiyeti etrafında oluştuğundan tarikatın pîri sayılır.¹⁰ İrene Mélikoff, Bektaşîliğin bir dinler karışımı (*syncretisme*) olarak geliştiği bölgelerde, karşılaştığı öğretileri kendi içinde erittiğini söyler. Yazara göre Alevîlik de onun değişik bir görünümüdür. Aslında Alevî, Hz. Ali'nin soyundan gelen demektir ve bu açıdan Alevîlik sözcüğü, ilmî yönden hatalıdır ve tarihî hiçbir gerçeğe dayanmaz.¹¹ Birbiriyle pek çok benzer özellikler taşıyan Alevîlik ile Bektaşîlik arasındaki farkı Ocak şöyle tarif eder:

Alevîlik ve Bektaşîlik arasında bazı farklar bulunsa da her ikisinin de dinî tabanı aynı olduğu için, inanç ve ritüeller bakımından genelde aynı görüntüyü sergilerler. Ayrıca her ikisi de Babaî Hareketi'nden doğmuştur. Fakat Bektaşîlik bir tarikat yapılanması içinde doğmuş, Alevîlik ise daha çok kapalı toplumsal bir yapı içinde gelişen bir çeşit mezhep meydana getirmiştir.¹²

Hacı Bektaş-ı Velî'nin Alevî-Bektaşî öğretisindeki güçlü konumunun aksine, hakkında oldukça az bilgi sahibiyiz. Bu yüzden ki kimliği, oldukça tartışmalı bir konu haline getirilmiş, hatta hakkındaki bilgi kıtlığı yüzünden Türkiye'deki siyasî-ideolojik tartışmaların malzemesi olmuştur.¹³ Hemen her siyasî/fikrî hareketin kendisine tarihten öncü şahsiyet bulma/üretme çabası içerisine girdiği 1960'lı yıllardan sonra, Ahmet Yesevî gibi Hacı Bektaş-ı Velî de bu tür çevreler tarafından bir "pîr" olarak kabul edilmiştir. "Sağcı" mukaddesatçı-milliyetçi çevrelerin Ahmet Yesevî'ye olan ilgisi gibi,¹⁴ "Solcu"¹⁵ Alevî/Bektaşî zümrelerin bir kısmının da Hacı Bektaş-ı Velî'ye alakası bu sıralarda birdenbire artmış ve "tarafli" yayınlar âdeta rafları istila etmiştir. Bizi böyle bir araştırmaya sevk eden asıl neden, bir tarihçi olarak yaptığımız akademik okumalar sırasında çok sık karşılaştığımız ama hakkındaki "tarafli" yayınlardan dolayı kimliğini tam olarak tayin etmekte zorlandığımız Hacı Bektaş-ı Velî'yi, tarihî kaynaklar ışığında anlama merakı, daha doğrusu mecburiyettir.¹⁶ Ancak Ahmet

⁷ Ocak, 2009'da katıldığı bir sempozyumda Mélikoff'un *Hacı Bektaş Efsaneden Gerçeğe* adlı eseri dışında, Hacı Bektaş-ı Velî hakkında "bilimsel nitelikte herhangi bir monografi bulunmadığını" ileri sürer. Ahmet Yaşar Ocak, "Hacı Bektaş-ı Velî'nin Tasavvufî Kimliğine Yeniden Bakış: Yesevî, Haydarî, Vefaî, Babaî Yahut Şeyhlikten Müridlikten Fariğ Bir Meczip?", *Uluslararası Hacı Bektaş Veli Sempozyumunu Bildirileri, Hacı Bektaş Veli, Güneşte Zerresinden Deryada Katresinden*, Der. P. Ecevitoglu vd., Ankara: Dipnot Yayınları, 2010, s. 49.

⁸ Ocak, "Hacı Bektaş-ı Velî", s. 455.

⁹ Ocak, "Hacı Bektaş-ı Velî", s. 457; Mehmet Eröz, *Türkiye'de Alevîlik-Bektaşîlik*, İstanbul: Otağ Yayınevi, 1977, s. 61.

¹⁰ Ahmet Yaşar Ocak, *Türk Sufiliğine Bakışlar*, İstanbul: İletişim Yayınları, İstanbul 1996, s. 20.

¹¹ Mélikoff, *a.g.e.*, s. 21.

¹² Ocak, *Türk Sufiliğine Bakışlar*, s. 20-21. Mélikoff'un "Kızılbaşlık" olarak tarif ettiği Alevîlik ile Bektaşîlik arasındaki farkı izahı ise şöyledir: "Kızılbaşların inancı, temelde Bektaşîlerinki ile aynıdır. Her iki zümre de Hacı Bektaş'a bağlıdır. Ancak Bektaşîlik eğitilmiş çevreler ve aydın bir seçkin tabaka ile kurumlaşmış bir tarikata dönüştüğü halde, köyler ve boylarla her yana dağılan Kızılbaşlar, az ya da çok, başıbozuk (anarşik) zümreler oluşturdular. Her ikisinin de inanç temeli birdir." Mélikoff, *a.g.e.*, s. 214. Eröz de buna benzer bir tespitte bulunur: "Türkiye'de her Bektaşî Alevî olduğu halde, her Alevî, Hacı Bektaş'ı 'Horasan Ereni' sayıp, hürmet etmesine rağmen, Bektaşî değildir. Bu yüzden 'Köy Bektaşîsi' ve 'Şehir Bektaşîsi' ayrımı yapılmaktadır." Eröz, *a.g.e.*, s. 52.

¹³ Ocak, "Hacı Bektaş-ı Velî", s. 455.

¹⁴ Öyle ki bu çevrelerin tanınmış simalarından biri olan Namık Kemal Zeybek, Ahmet Yesevî'ye dayandırdığı milliyetçi-mukaddesatçı fikirleri ile Türkiye'de bir dönem televizyon ekranlarında yaptığı konuşmalarıyla âdeta Ahmet Yesevî ve Yesevîlik uzmanı gibi idi. Hatta konu hakkında en fazla konuşma yapan kişi olarak da pekâlâ tanıtılabilir. Ona göre, Ahmet Yesevî, Türk Milliyeti'nin "hamurkârı"dır. Bkz. N. Kemal Zeybek, *Türk Olmak*, Ankara: Ocak Yayınları, 1997, s. 35.

¹⁵ Sol eğilimliden maksat, siyasî hayatta Cumhuriyet Halk Partisi ile sosyalist politikalar izleyen parti ve düşünce akımlarıdır. Murat Okan, *Türkiye'de Alevîlik*, Ankara: İmge Yayınları, 2004, s. 93.

¹⁶ Hacı Bektaş-ı Velî'yi anlamaya yönelik Cengiz Gündoğdu'nun önerisi şu şekildedir: "Kanaatimize göre bu hususta yaklaşım önceliğimiz, 'ak-kara' ayrımına götüren normatif kavramlar ve kategorik yaklaşımla hareket etmek yerine,

Taşğın'ın dile getirdiği gibi, zengin literatüre hâkim olmak ve ortaya çıkan araştırma ekollerini takip etmek epey güç hale gelmiştir.¹⁷ Bu açıdan, farklı ekoller tarafından oluşturulan çeşitli portrelerden bir örnek seçerek ve yine farklı ekollere mensup yazarlardan örnekler göstererek konuyu izaha çalışacağız. Öncelikle sorunu tam olarak ortaya koymak adına, Hacı Bektaş-ı Velî'nin gündemdeki yerini ve farklı portrelerini vermek gerekir.

GÜNDEM HACI BEKTAŞ-I VELÎ

Ülkemizde Hacı Bektaş-ı Velî'yi bir dönem gündemde tutan temel sâikin entelektüel meraktan ziyade, siyasî ve ideolojik "hiziplerin" köken arayışı olduğu malumdur.¹⁸ Bu tür bir hizbe mensup olan "araştırmalar", ilmî nitelikte olmadığı gibi, daha ziyade popüler veya siyasî amaçla yazılmışlardır. Bu yazıların kaleme alınmasındaki en önemli etkenler ise, Türkiye'nin sosyo-kültürel ve dinî yapısıyla alakalıdır. Bu bağlamda Alevî-Bektaşî zümrelerin siyasete katılma süreci, Hacı Bektaş-ı Velî'yi gündemde tutan en önemli etken gibi görünüyor.¹⁹ Bu sürecin tarihyazımına etkisini, farklı Hacı Bektaş-ı Velî portreleri ile takip etmek mümkündür. Muhafazakâr, Marksist, Devrimci, Sünnî, Alevî, Şîî vs. hangi dinî/siyasî/ideolojik çevreye mensup olursa olsun, çizilen bu portrelerin çoğu ilmî nitelikte değildir. Vorhoff, bu yayınları şu cümlelerle değerlendirir:

Hacı Bektaş-ı Velî ve/veya Alevîlik-Bektaşîlik konularında yapılan araştırmaların çoğu, ilmî araştırmaların aksine, geniş bir okuyucu kitlesine hitap eden, az çok gazetecilik niteliğinde popüler çalışmalar olarak değerlendirilmelidir.²⁰

1960'lı yılların sonundan itibaren Bektaşî-Alevî çevrelerin siyasî hayata etkin bir şekilde kaydığı görülmektedir. Ancak bunların "mevcut kurumlara karşı olma" şeklindeki geleneksel özellikleri, günümüz siyasî tercihlerini de etkilediğinden, bu çevreler devrimci düşünce sahipleri için, bilhassa Marksistler tarafından "sızılabilir çevreler" olmuşlardır.²¹ Özellikle 1970'lerde "Devrimci Sol" kendini tarihî bir temele oturtabilmek için özellikle Hacı Bektaş-ı Velî'ye el atmıştır. Çünkü "kendisi için hazır potansiyel sosyal taban" olarak gördüğü Alevî-Bektaşî kesimi, referans olarak Hacı Bektaş-ı Velî'yi görüyordu.²² Ocak'a göre, Devrimci Sol'un "tarihi bozma" faaliyetlerine, muhafazakâr milliyetçi kesim içerisindeki Türk-İslam sentezci grubu, aksi doğrultuda bir tarihi bozma faaliyetiyle karşılık verince, ortaya birbirinden farklı Hacı Bektaş-ı Velî kimlikleri çıkmıştır. Neticede Alevîlik-Bektaşîlik meselelerinde akademik veya amatör tarihçilik alanında göze çarpan ideolojik tarih saptırması ciddi sonuçlar doğurmuştur.²³ İşte bu noktadan sonra Hacı Bektaş-ı Velî kimliği bağlamında "gerçekten efsaneyle doğru bir yöneliş" söz konusudur.

MODERN EFSANELER: İDEOLOJİK HACI BEKTAŞ-I VELÎ PORTRERİ

Hacı Bektaş-ı Velî'yi gündeme getiren ve gündemde tutan siyasî ve içtimaî gelişmelerin tesirinde ortaya çıkan yayınlarda, genel olarak iki farklı yazar grubunun çizdiği farklı Hacı Bektaş-ı Velî portreleri söz konusudur. "Çok acele kaleme alınmış ve bilimsel temelden

---

bütünde 'farklılık'ları görme ve 'uzun dönemli' sosyolojik süreçleri ve bu süreçlerin iç ilişkilerini dikkate alarak analitik bir yaklaşımla anlamaya çalışmak olmalıdır." Bkz. Cengiz Gündoğdu, "Hacı Bektaş Paradigmasını Tanıma Ve Tanımlama Problemi Üzerine", *EKEV Akademi Dergisi*, sayı: 16 (2003), s. 22.

¹⁷ Ahmet Taşğın, "Prof. Dr. Hilmi Ziya Ülken'in Alevîlik-Bektaşîlik Araştırmaları", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, sayı: 29 (2004), s. 197, Erişim: 22.2.2012, http://www.hbektasveli.gazi.edu.tr/dergi_dosyalar/29-197-207.pdf

¹⁸ Örneğin Okan, Cem Vakfı'nın yayın organı *Cem Dergisi*'nde yayımlanan yazılarda Alevîliğin tarihî sürekliliğini göstermek için Hacı Bektaş-ı Velî gibi efsanevî-tarihî kişilerin sahiplenildiği tespitinde bulunur. Okan, *a.g.e.*, s. 132.

¹⁹ 1980'lerden sonra kurulan birçok Alevî/Bektaşî derneği veya vakfının Hacı Bektaş-ı Velî adını taşıması bunun bir göstergesidir.

²⁰ Karin Vorhoff, "Türkiye'de Alevîlik ve Bektaşîlikle İlgili Akademik ve Gazetecilik Nitelikli Yayınlar", *Alevî Kimliği*, Yay. T. Olsson, E. Özdalga ve C. Raudvere, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2003, s. 33.

²¹ Mélikoff, *a.g.e.*, s. 22.

²² Ocak, *Türk Sufiliğine Bakışlar*, s. 151. Ocak'a göre, Devrimci Sol'un bu tarihi bozan faaliyeti, Nazım Hikmet'e kadar geriye götürülebilir.

²³ Ocak, *a.g.e.*, s. 12, 51.

yoksun" bu çalışmaların değeri tartışılır.²⁴ Mélikoff'un ifade ettiği gibi, bu konularda yazan kimselerin siyasî kimliği ve ait olduğu sosyal taban, onun Hacı Bektaş-ı Velî'ye bakışını etkilemekte, dolayısıyla herkes yazılarında "görmek istediği" Hacı Bektaş-ı Velî'yi anlatmaktadır. Hâlbuki kendi dönemine ait hiçbir kaynakta adına rastlanmayan, isminin geçtiği kaynaklar ise yaşadığı dönemden en az bir asır sonrasına ait olan bu tarihî şahsiyet hakkında tarihî vesika ve bilgi kıtlığı söz konusudur.²⁵ Hal böyle iken ortaya konulan Hacı Bektaş-ı Velî kimlikleri, onu bir taraftan "Türk milliyetçisi, Sünnî Müslüman ve tarikat pîri bir şeyh" hüviyeti ile sergilerken, diğer taraftan "eylem adamı bir devrimci lider veya hümanist bir filozof" olarak takdim eder. Ocak'ın konu ile ilgili şu tespiti çok çarpıcıdır:

Alevîlik-Bektaşîlik meselesinin önem kazanmasına paralel olarak, ya bu konuda yazılan kitapların içinde birer bölüm halinde veya müstakil monografiler şeklinde Hacı Bektaş-ı Velî hakkında çok yayın yapılmıştır. Bu yayınlarda Hacı Bektaş-ı Velî, Marksist kimlikten, eski Anadolu kimliğe, Türkçü kimlikten halis Ehl-i Sünnetçi kimliğe, hatta Kemalist kimliğe kadar birçok kılığa büründürüldü.²⁶

"Türkiye toplumunun tarih şuurunu bulandıran" bu yayınlar aslında pek masum değildir. Zira Bektaşîlerin ve Alevîlerin tarihini, dinî ve içtimaî gerçeklerini anlamayı ve anlatmayı hedef almakla beraber, bu yayınlar toplumsal gerçekliğin oluşturulmasını ve algılanmasını olumsuz manada etkilemiştir.²⁷ Zira ortaya o kadar fazla kimlik çıkmıştır ki bazılarını birbiriyle bağdaştırmak dahi mümkün görünmemektedir. Öyle ki İsmail Kaygusuz'un haklı olarak eleştirdiği ve "hiçbir tarihsel kişilik Hacı Bektaş Velî kadar, öz benliğine ve konumuna ters değerlendirilip, kendisine yabancılaştırılmamış ve aykırı giysiler giydirilmemiştir" diyerek serzenişte bulunduğu bir durumdur bu. Tespit edebildiği kimliklerini yazar şöyle sıralar:

- Namazında orucunda bir zâhid, yani aşırı ibadet düşkünü şeriatçı Sünnî Müslüman.
- Ahmed Yesevî tarafından Anadolu'da Türklüğü ve Türkçeyi yaymak için gönderilmiş bir şeyh.
- Anadolu'yu Türkleştiren ve İslâmlaştran alp erenlerin başı, bir fetihçi.
- Beylerle sultanlarla uzlaşmış, Osmanlı işbirlikçisi bir tarikat kurucusu.
- Dünyadan elini eteğini çekmiş, tek başına inziva deliğinde riyazet ve ibadetle iştilal edip, kerametler göstermiş bir ermiş.
- Babaî halk ayaklanmalarında gizlenmiş, ayaklanma bastırılınca birden ortaya çıkmış meczup ve korkak bir derviş....²⁸

Burada verilen her bir kimliği ayrıca değerlendirmek ve günümüz literatürüne yansımaları takip etmek bu yazının sınırlarını aşacağından, biz bu kimlikler arasında sadece "Türk Milliyetçisi, Sünnî Mutasavvıf ve Hümanist Devrimci Halk Lideri" şeklinde isimlendirdiğimiz ve tasnif ettiğimiz üç portresini ele almayı uygun bulduk.

Türk Milliyetçisi

Hacı Bektaş-ı Velî'ye milliyetçi ve Alevîliğe de bir tür Türk-İslam inancı diyen yazarların kaleme aldıkları eserler, Avrupa'da Bektaşîlik tarikatı konusundaki oryantalist yaklaşımlara bir tepki olarak değerlendirilmektedir.²⁹ Bu tepkinin bir yansıması olarak Türk akademisyenler, Alevîlik ve Bektaşîlik'te sadece Türk unsurları görmeye çalışmışlardır. Örneğin, Yusuf Ziya (Yörükân) ve Baha Said, Alevîliği bir Türk- İslam inancı ya da "İslamiyet

²⁴ Mélikoff, *a.g.e.*, s. 26.

²⁵ Ocak, *a.g.e.*, s. 219.

²⁶ Ocak, *Babaîler İsyanı*, s. 181-182, dipnot 78.

²⁷ Vorhoff, *a.g.m.*, s. 42.

²⁸ İsmail Kaygusuz, *Hünkar Hacı Bektaş*, İstanbul: Alev Yayınları, 1998, s. 6-7.

²⁹ Vorhoff, *a.g.m.*, s. 36-37. Bu tetkiklerin kimlere ait oldukları ve haklarında yapılan kısa eleştiri için bkz. M. Fuad Köprülü, "Bektaş", Milli Eğitim Bakanlığı *İslam Ansiklopedisi* (MEBİA), c. II, s. 463; Ahmet Yaşar Ocak, "Bektaşîlik", TDVİA, c. V, s. 373.

öncesi Türklüğe özgü bir inanç" olarak tasvir ederler.³⁰ Diğer bir kısım yazarlar, Türk-İslam sentezi içinde değerlendirdikleri konuyu hem milliyetçilik hem de Sünnî Müslümanlık duygularıyla örtüştürerek takdim ederler. Ethem Ruhi Fırlalı'nın şu cümleleri bu kesimin Hacı Bektaş-ı Velî hakkındaki düşüncelerini etkili bir şekilde ortaya koyar:

Hacı Bektaş-ı Velî'nin İslam dışı veya İslam ile ilgisiz sayılması düşünülemez. Aksine o, Türk kültürünü ve İslam inanışını ayrılmaz bir biçimde kaynaştırıp ortaya yepyeni bir anlayış getirmiştir; Türkmen Sünniliğinin öncülerinden olmuştur.³¹

Bektaşîlerin dinî önderleri arasında da Hacı Bektaş-ı Velî'yi millileştiren bakış açısını görmek mümkündür.³² Örneğin bir Bektaşî Dede babası olan Bedri Noyan, Hazret-i Pîr Hacı Bektaş Velî'ye şu cümlelerle seslenir:

Merhaba, Ey ermişlerin ser-çeşmesi!. Merhaba, ey ana-yurdumun Türk, Türkl!. diye kükreyen arslan sesi... Merhaba. Ey Koca Türk... Merhaba. Ey olgun insan, Yüce sevgiliye kavuşmanın tadını senden öğrendik. Türklüğümüzün şerafetine senin ışığında apaçık gördük.. Cihanın var oluş buyruğunu, "Kün" diyen yaratıcı sesi senin Türk sazına vurduğun mızrapta duyduk... Senin buyruğunla namazımız Türkçe, niyazımız Türkçe; sözümüz Türkçe, sazımız Türkçe...³³

Sünnî Mutasavvıf

Hacı Bektaş-ı Velî'ye Türk-İslam sentezi penceresinden bakan yazarların bir kısmı, Hacı Bektaş-ı Velî'yi Sünnî bir mutasavvıf olarak değerlendirirler. Bu düşünceye sahip olanların arasında Esat Coşan dikkat çeker. Aslında Coşan, eserinin *Önsöz*'ünden anlaşılacağı gibi, farklı Hacı Bektaş-ı Velî kimlikleri oluşturulduğunun farkındadır. Buna rağmen, çalışması incelendiğinde farklı Hacı Bektaş-ı Velî kimliklerinden biri olan Sünnî mutasavvıf kimliğinin ön plana çıkarıldığı görülecektir. Ona göre *Makalât* tetkik edildiğinde, Hacı Bektaş'ın "Şeriat'a sağlam bir şekilde bağlı, Şeriat dışı davranışlara şiddetle çatan olgun bir mutasavvıf" olduğu görülür.³⁴ O, Hacı Bektaş-ı Velî'nin heterodoks karakterini vurgulayan Ahmet Eflakî ve Aşıkpaşazâde'nin verdiği bilgileri kabul etmez. Buna karşılık Hacı Bektaş-ı Velî'nin eserlerinin ve bilhassa *Makalât*'ı onun şeyhlik ve müritlikle yakından ilgisi olduğuna elle tutulur bir delil olarak takdim eder.³⁵ Süleyman Hayri Bolay da Hacı Bektaş-ı Velî'yi bir tarikat şeyhi gösterirken, yine *Makalât*'ı temel referans kabul eder.³⁶

Sezgin, bir taraftan "Bir olalım, diri olalım, iri olalım" düsturu gereğince Türkiye'de Alevî-Bektaşî ve Sünnî kesimler arasında birlik olması gerektiğini dile getirirken, diğer taraftan Hacı Bektaş-ı Velî gibi Abdal Musa ve Geyikli Baba'nın da Sünnî olduğunu belirtir.³⁷ Mürsel Öztürk ise onun Sulucakarahöyük'te bir tekke kurup bir yandan yetiştirdiği öğrencilerini Anadolu'nun Türk hâkimiyetinde olan yerlerine gönderirken, bir yandan da çağdaşı olan Mevlana ve Ahi Evran gibi Türk büyükleriyle ilişkilerini canlı tuttuğunu ifade ederek, irtibatlı olduğu dinî zümrelere ışık tutar.³⁸ Bu şekilde mensup olduğu kültür çevresine de işaret etmiş olur.

Hümanist Devrimci Halk Lideri

Hacı Bektaş-ı Velî'nin çizilen "Türk Milliyetçisi" ve Sünnî Mutasavvıf" portrelerinden başka bir diğer tasviri ise "Hümanist Devrimci Halk Lideri" şeklindedir. "Sol" eğilimli yazarların, bilimsel verilerden ve endişelerden uzak kaleme aldıkları yazılarında karşımıza

³⁰ Vorhoff, *a.g.m.*, s. 37.

³¹ Ethem Ruhi Fırlalı, *Türkiye'de Alevilik – Bektaşilik*, Ankara: Selçuk Yayınları, 1996, s. 163.

³² Ocak, *Türk Sufiliğine Bakışlar*, s. 201.

³³ Bkz. Bedri Noyan, "Hazret-i Pîr Hacı Bektaş Velî'ye Sesleniş, Merhaba!", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, sayı: 5 (1998), s. 61-62, Erişim: 24.2.2012, http://www.hbektasveli.gazi.edu.tr/dergi_dosyalar/05-61-62.pdf

³⁴ Esad Coşan, *Hacı Bektaş-ı Velî, Makalât*, İstanbul: Seha Neşriyat, 1986, s. xxxvii.

³⁵ Coşan, *a.g.e.*, s. xxxiii.

³⁶ Süleyman Hayri Bolay, "Makalât'a Göre Hacı Bektaş Velî'nin Fikrî Şahsiyeti", *Millî Kültür*, sayı: 75 (1990) s. 17.

³⁷ Abdülkadir Sezgin, *Alevilik Deyince*, İstanbul: Burak Yayınları, 2001, s. 81.

³⁸ Mürsel Öztürk, "Hacı Bektaş-ı Velî", *Belleten*, c. I, sayı: 196-8 (1987), s. 887-888.

çıkan bu portre ile ilgili ilginç tespitler söz konusudur. Örneğin Ümit Sariaslan, Hacı Bektaş-ı Velî düşüncesini “hoşgörülü, yüzü bu dünyaya dönük, yaşama hakkı ve sevgisini göksel buyrultularla sınırlamayan, naklî değil, aklî olanı tutarak İslam’ın tutucu yorumuna karşı özgürlükçü” olarak yorumlar. Ona göre Hacı Bektaş-ı Velî hareketi “doğa, her türlü güzellik, Tanrı ve özellikle insan sevgisiyle dolu bir hümanizma hareketi”dir. Bu hümanizmanın esasları din, dil, ırk, milliyet ve cins gözetmeden bütün insanlara ve yaratıklara sevgi ve saygı duymaktır.³⁹

Bu çevreler tarafından Hacı Bektaş-ı Velî’nin öğretisi gibi dergâhı da tarihsel bağlamdan olabildiğince kopuk bir çerçevede ele alınmaktadır. Bu bağlamda Rıza Algül’ün Hacı Bektaş-ı Velî Dergâhı’na bakışı, sosyalist ideolojinin en temel ilkeleri olan “emek” ve “eşitlik” kavramları etrafında şekillenir. Dergâh, adeta bir devrim karargâhı gibi anlatılır:

Dergahlar hem ideolojik-siyasî eğitim merkezleri hem kültür kurumları ve hem de bir üretim-tüketim kooperatifi gibi işleyerek kolektif mülkiyete aitti. Boş ve çalışmayan kimse yoktu. Herkes emeği-aşı ve kısaca ve yaşamı birbiriyle paylaşıyordu. Herkes bir kazanda pişeni birlikte yiyiyordu.⁴⁰

Bektaşî dergâhının hemen hemen aynı argümanlarla ele alındığını Kaftancıoğlu’nun şu cümlelerinde de görebiliriz:

Sosyal eşitlik kavramının ağza ilk alındığı yer Hacı Bektaş Tekkesi’dir... Balım Sultan’dan önceki Hacı Bektaş Tekkesi bir üretim merkezidir; bir emek, bir bölüşüm odağıdır. Uhrevîlik yoktur Hacı Bektaş’ta. Din, inanç, ırk, soy, sınıf ayrılığı yoktur Hacı Bektaş’ta... Sulucakaracahöyük bir bilim üssüdür.⁴¹

Bu gruptaki yazarlar, Hacı Bektaş-ı Velî’nin Babaîler İsyanı içinde yer almasını, ürettikleri efsanevî “devrimci, toplumcu bir halk adamı” kimliği için temel alırlar. Zira onlara göre Babaî İsyanı, “sosyalist karakterli bir halk ayaklanması”dır. Hacı Bektaş-ı Velî’nin hümanist düşüncesini ve “devrimci halk önderi” kimliğini ön plana çıkaran yazarlar, diğer taraftan onun uhrevîleşen ve efsaneleşen kimliğine karşı çıkarlar. Bu açıdan bakıldığında Balım Sultan’ın yaptığı, Hacı Bektaş’ın “eylemsel düşüncesine zarar vererek tekkeyi salt tapınmaya, tarikata yöneltmek” olmuştur.⁴²

Görüldüğü üzere, Hacı Bektaş-ı Velî’ye devrimci, büyük eylem adamı veya hümanist portresini uygun gören yazarlar, onun dinî misyonundan bahsetmezler. Bununla birlikte “sosyal eşitlik, emeğin kutsiyeti” ve “sömürü” gibi “sol” söylemin temel kavramları ile “üretilen” bir portre söz konusudur.

Muasır kaynaklara itibar edilmeden çizilen her Hacı Bektaş-ı Velî portresi, siyasî / ideolojik gündemin bir ürünü olup ilmî değerinde değildir. O halde “gerçek portrenin ne olduğu” sorusunu sormanın tam sırasıdır. Bu soruyu cevaplayabilmek için öncelikle çağdaş kaynaklardaki verileri derleyerek ilk adımı atmak gerekir. XIII. yüzyıl Anadolu’sunu incelemeyi hedefleyen ikinci adımdan sonra tarihî portreye daha da yaklaşacağımızı ümit ediyoruz.

TARİHÎ KAYNAKLAR IŞIĞINDA HACI BEKTAŞ-I VELÎ’NİN KİMLİĞİ

XIII. Yüzyıl Anadolu’su

Tekrar etmek gerekirse, çeşitli yazar grupları tarafından oluşturulan birbirinden farklı Hacı Bektaş-ı Velî portreleri ile tarihî kimliği, bu çalışmanın cevabını aradığı sorulardır. Kuşkusuz en doğru cevaba ulaşmak, muasır kaynakların rehberliği ile mümkündür. Ancak dönemin siyasî, içtimaî ve dinî yapısının izah edilmesi, bu kaynakların sağladığı bilgileri okuyup anlamada bize yardımcı olacaktır.

³⁹ Ümit Sariaslan, *Hacı Bektaş Aydınlığı*, Ankara: Anadolu Ekini Yayınları, 1992, s. ix.

⁴⁰ Rıza Algül, *Alevîliğin Sosyal Mücadeledeki Yeri*, İstanbul: Pencere Yayınları, 1996, s. 166

⁴¹ Ümit Kaftancıoğlu, “Bektaşlılık”, *İnsana Saygı*, Yay. Muzaffer Arabul, İstanbul: Büyük Matbaa, 1964, s. 45.

⁴² Kaftancıoğlu, *a.g.m.*, s. 45.

Hacı Bektaş-ı Velî'nin yaşadığı dönemde Anadolu'da siyasî hâkimiyet şeklen ve hukuken Anadolu Selçuklu Devleti'nin elinde olsa da, fiilî idare Moğol İlhanlıların elindeydi.⁴³ I. İzzeddin Keykavus (1211-1220) ile I. Alaaddin Keykubad (1220-1237) zamanlarında önemli siyasî ve iktisadî gelişmeler kaydedilmiş, Anadolu'nun içtimaî ve iktisadî refah seviyesi yükselmişti. Bu refah dönemi, II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in (1237-1243) yönetiminden sonra bozulmaya başlamış, XIII. asır Anadolu'sunda halkın içtimaî, dinî ve siyasî telakkilerinde derin değişimler meydana gelmişti. Bunda Moğol istilası ve Selçukluları hezimete uğrattıkları Köseadağ Savaşı etkili olmuştur. Bu sürece eşlik eden en mühim hadise, bir kısmı XI. yüzyıldan itibaren Anadolu'ya gelen ve ardından Moğolların önünden iç ve kıyı bölgelere çekilen Türkmenlerin göç dalgalarıdır. Bu dönemde Anadolu'da yaşayan göçebe Türkmenlerin büyük bir kısmının Sünnilikle pek uyuşmayan (heterodoks) bir İslam anlayışına sahip oldukları düşünülmektedir.⁴⁴ Çünkü Anadolu'ya Türkmen boylarıyla beraber birçok Türkmen babaları gelmiş ve Oğuz boylarına "anlayabilecekleri bir dille" İslamiyet'i anlatmak için çaba sarf etmişlerdi.⁴⁵ İşte tam da bu dönemde karışıklıklardan bıkip ezilmiş olan halk, siyasî, iktisadî ve içtimaî düzeni bozulan Anadolu'da "tekelere ve şeyhlere koşmaya" başlamış, onların yönlendirmesine açık ve hazır halde gelmişti.⁴⁶ Bu noktada Hacı Bektaş-ı Velî'nin adının ilk defa duyulduğu Babaîler İsyanı'ndan bahsetmek gerekir. Baba İlyas-ı Horasanî'nin öncülüğünde gelişen isyanın asıl sebebi, çok kötü içtimaî ve iktisadî şartlar olmakla beraber, Baba'nın halifeleri ile Kalenderî, Yesevî, Haydarî ve özellikle Vefâî dervişleri Türkmenlerin dinî inançlarını ustaca kullanmışlar ve isyana dinî bir mahiyet kazandırmışlardır.⁴⁷ İsyana dalgasının bastırılmasından sonra, hareketin öncü şahsiyetleri arasında kurtulanların uç tabir edilen Bizans'a sınır veya kıyı bölgelere kaçtıkları anlaşılmaktadır. Hacı Bektaş-ı Velî de işte bu zümrenin bir mensubu olarak 1250'lerden sonra Sulucakarahöyük'te yeniden karşımıza çıkmaktadır.⁴⁸

Kaynaklar

Hakkındaki bilgiler, o kadar azdır ve tarihî gerçeklikten yoksundur ki F. W. Hasluck, Hacı Bektaş-ı Velî'nin gerçekten yaşamamış olduğunu ve adının ancak bir boy adı olabileceğini düşünmüştür.⁴⁹ Tarihî kişiliği hakkında şüpheye düşülecek kadar az bilginin mevcut olması ve dönemin kaynaklarındaki nesnel yaklaşımlar, onun adının geçtiği kaynakları daha derin bir tetkike tâbi tutmayı gerektirir.⁵⁰ Bu kaynaklardan kronolojik olarak ilk sırada geleni, XIV. yüzyılın ünlü sufilerinden Âşık Paşa'nın oğlu Elvan Çelebi'nin (ö. 1359 sonrası) *Menâkıbü'l-kudsiyye fî Menâsibü'l-ünsiyye* adlı menkıbevî aile tarihidir.⁵¹ Eserde Hacı Bektaş-ı Velî, Baba

⁴³ Anadolu'da İlhanlı idaresi hakkında şu eserlere bakılabilir: Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, Çev. E. Üyepazarıcı, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay., 2008, s. 225-294; Faruk Sümer, "Anadolu'da Moğollar", *Selçuklu Dergisi*, I (1969), s. 1-147; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul: Boğaziçi Yay., 1998, s. 403-657.

⁴⁴ Köprülü ve Ocak tarafından yapılan bu tespit ile bu durumu ifade etmek üzere kullandıkları *heterodoks* terimi, bazı çevreler tarafından ciddi eleştiriye uğramaktadır. Örneğin Fıglalı ve Bolay bunlar arasında sayılabilir. Bkz. E. R. Fıglalı, *Geçmişten Günümüze Halk İnançları İtibariyle Alevilik-Bektaşilik*, Ankara, 1994, s. 109; S. H. Bolay, "Günümüz Türkiye'sinde Aleviliğin ve Bektaşiliğin Başlıca Problemleri Üzerine Bir Deneme", *Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, sayı: 13 (2000) s. 142, Erişim: 12.1.2012, http://www.hbektasveli.gazi.edu.tr/dergi_dosyalar/13-137-152.pdf

⁴⁵ Franz Babinger- M. Fuad Köprülü, *Anadolu'da İslamiyet*, İstanbul: İnsan Yayınları, 2000, s. 49.

⁴⁶ John K. Birge, *The Bektashi Order of Dervishes*, London: Luzac, 1937, s. 32-33; M. Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1991, s. 204.

⁴⁷ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Ocak, *Babaîler İsyanı*, s. 219-220. Hareketin Vefâiyye Tarikatı bünyesinde hazırlandığı hakkında bkz. Ocak, "Türkiye Selçukluları döneminde ve Sonrasında Vefâî Tarikatı (Vefâiyye)", *Belleten*, LXX/257 (2006), s. 127-128.

⁴⁸ Ocak, "Hacı Bektaş-ı Velî", s. 456.

⁴⁹ Nitekim, Beldiceanu-Steinhilber, Bektaşî oymağının varlığı Tahrir Defterlerinden tespit etmiştir. Bkz. Ocak, "Hacı Bektaş-ı Velî", s. 455.

⁵⁰ Bu kaynakların kısa bir listesi ve eleştirisi hakkında bkz. Ocak, "Hacı Bektaş-ı Velî", s. 455. Çağdaş kaynak yazarı olarak kabul edilen Âşıkpaşazâde ve Ahmet Eflakî'nin bile Hünkâr'ın tarihsel kişiliğinden ziyade, "kendi İslam anlayışları ve sosyal-politik mücadelelerini eserlerinde yansıttığı" görülmektedir. Bkz. Rıza Yıldırım, "Hacı Bektaş Velî ve İlk Osmanlılar: Âşıkpaşazâde'ye Eleştirel Bir Bakış", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, sayı: 51 (2009), s. 107-146.

⁵¹ Elvan Çelebi, *Menâkıbü'l-kudsiyye fî Menâsibü'l-ünsiyye*, Yay. A. Y. Ocak - İ. E. Erünsal, Ankara: Türk tarih Kurumu, 1995.

İlyas'ın halifeleri arasında sayılır.⁵² Baba İlyas, Selçuklu hükümdarı Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev zamanında 1240 yılında vuku bulan Babaîler İsyanı adıyla bilinen ilk dinî-siyasî hareketin önderi olan Vefaî şeyhidir. Baba İlyas-ı Horasanî tarafından hazırlanan bu isyanı örgütleyen Vefaîlik, kaynağını Horasan Melâmetiliğinden alan Sünnî İslam muhalifi Seyyid Ebu'l-Vefa tarafından kurulmuştur.⁵³

İkinci kaynak Mevlana Celaleddin-i Rumî'nin torunu Ulu Arif Çelebi'nin emriyle Ahmed Eflakî tarafından kaleme alınan *Menâkıbü'l-ârifîn* adlı derleme eserdir. Burada konumuz ile ilgili dikkati çeken iki husus bulunmaktadır. İlki Hacı Bektaş'ın "Baba Resulullah lakabını alan Baba İshak'ın⁵⁴ halifesi olduğu", diğeri de kendisini "dış görünüşe saygı göstermeyen, Şeriat'a uymayan ve namaz kılmayan" biri olduğu şeklindeki bahislerdir.⁵⁵

Bir sonraki kaynak, *Menâkıb-ı Hacı Bektaş-ı Velî* yahut *Vilâyetnâme-yi Hacı Bektaş* veya sadece *Vilâyetnâme* adıyla bilinen eserdir ki bizzat Hacı Bektaş-ı Velî adına düzenlenmiş olup menkıbevî özellikler taşır. Buna rağmen *Vilâyetnâme*, Hacı Bektaş-ı Velî'nin kimliği hakkında araştırmacılara ışık tutacak bilgiler içerir. Buna göre, Hacı Bektaş'ın Horasan'daki yaşamı, Şeyh Lokman-ı Perende ve Hoca Ahmed Yesevî bağlantısı, Anadolu'ya gönderilişi, Sulucakarahöyük'e yerleşmesi, çevresindeki Türkmenler ve gayrimüslimlerle ilişkisi, ölümü ve halifelerinin gönderildikleri yerlerdeki faaliyetleri konu edilmektedir.⁵⁶ K. J. Birge, *Vilâyetnâme*'yi Hacı Bektaş-ı Velî'nin tarihî bir şahsiyet olduğuna dair önemli bir kanıt kabul eder. Yazar, eserde zikredilen Hacı Bektaş-ı Velî'ye dair pek çok bilgiyi değerlendirdikten sonra, inanç ve ibadetler açısından taşıdığı kıymeti ifade eder.⁵⁷ Ocak da menkıbevî özelliklerinin yanında, eserin gerek Hacı Bektaş-ı Velî, gerekse Bektaşilik tarihi bakımından mühim bilgiler içeren aslî bir kaynak olduğu kanaatinde-dir.⁵⁸

Hacı Bektaş-ı Velî'den bahseden bir diğ er kaynak Lamiî Çelebi'nin *Terceme-yi nefehât* adıyla Türkçe'ye çevirdiği, İranlı mutasavvıf Abdurrahman-ı Câmî (ö. 1495) tarafından *Nefahâtü'l üns min Hazarâti'l-kuds* adındaki Farsça eserdir. Sufi biyografileri koleksiyonu olan bu eser, Hacı Bektaş'tan üç dört cümlede bahsetmesine rağmen, onun mistik karakterini tanımlamada önemli bilgiler içermektedir.⁵⁹

Hacı Bektaş-ı Velî hakkındaki en kapsamlı bilgiler *Âşıkpaşazâde Tarihi*'nde bulunmaktadır.⁶⁰ Âşıkpaşazâde'nin verdiği malumat, Alevî-Bektaşî kökenli bazı yazarlar tarafından kabul görmese de, A. Yaş ar Ocak'a göre bunlar tarihte yaşamış Hacı Bektaş'a en yakın bilgilerdir.⁶¹ Kendisi de Baba İlyas-ı Horasanî'nin silsilesinden olan Âşıkpaşazâde'nin rivayeti şu şekildedir:

Hacı Bektaş, Horasan'dan kalktı. Bir kardeşi vardı, Mentеш derlerdi. Birlikte kalktılar. Anadolu'ya gelmeye heves ettiler. Evvela doğru Sivas'a geldiler. O zaman Baba İlyas gelmiş. Anadolu'da oturur olmuşt u. Meğ er onu görmek isteğ iyle gelmişler. Onun dahi hikâyesi yoktur. Bu Hacı Bektaş, kardeşiyle Sivas'a, Sivas'tan Baba İlyas'a geldiler. Oradan Kırşehir'e, Kırşehir'den Kayseri'ye geldiler. Mentеш yine memleketine yöneldi. Hacı Bektaş kardeşini Kayseri'den gönderdi. Vardı, Sivas'a çıktı. Oraya varınca eceli yetişti. Onu şehit

⁵² Elvan Çelebi, *a.g.e.*, s. 169-170; Mélikoff, *a.g.e.*, s. 74; Ocak, "Hacı Bektaş-ı Velî", s. 455.

⁵³ Ocak, *Kalenderîler*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1992, s. 60; Ahmet Yaş ar Ocak, "Türkiye Selçukluları döneminde ve Sonrasında Vefâî Tarikatı (Vefâiyye)", s. 127-130.

⁵⁴ Mélikoff, Baba Resul diye anılan kişinin Baba İshak değil, Baba İlyas olduğuna işaret eder. *a.g.e.*, s. 65-67. Ocak da bu hükmü paylaşır. Ocak, *Babaîler İsyanı*, s. 95.

⁵⁵ Ahmed Eflakî, *Ariflerin Menkıbeleri*, c. II, Çev. Tahsin Yazıcı, İstanbul: MEB Yayınları, 2001, s. 59.

⁵⁶ Abdülkadir Gölpınarlı, *Menâkıb-ı Hacı Bektaş-ı Velî: Vilâyet-nâme*, İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1958, s. iv-xix; Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, s. 50-52. . Gölpınarlı, eserin 1481 ile 1501 yılları arasında yazılmış olduğu kanaatini taşır. *a.g.e.*, s. xxiv-xxv.

⁵⁷ Birge, *a.g.e.*, s. 48-49.

⁵⁸ Ahmet Yaş ar Ocak, "Hacı Bektaş Vilâyetnâmesi", TDVİA, c. XIV, s. 472.

⁵⁹ Ocak, "Hacı Bektaş-ı Velî" s. 455; Aynı yazar, *Türk Sufiliğ ine Bakışlar*, s. 156.

⁶⁰ Kaynağın Hacı Bektaş-ı Velî hakkında verdiği bilgiler hakkında mühim bir değerlendirme için bkz. Yıldırım, *a.g.m.*, s. 107-146. Yazar, Âşıkpaşazâde'nin iddia ettiği gibi Hacı Bektaş-ı Velî'nin şeyhlikten ve müritlikten uzak kendi hâlinde bir derviş olamayacağı tezini ileri sürer.

⁶¹ Ocak, *Türk Sufiliğ ine Bakışlar*, s. 156.

ettiler. Bunların hikâyesi yoktur. Hacı Bektaş Kayseri'den Kara Öyüğ'e geldi, şimdi mezarı oradadır... Kendi bir meczup, saf bir azizdi. Şeyhlikten, müritlikten vazgeçmişti.⁶²

Hacı Bektaş-ı Velî'den bahseden kaynakların sonuncusu Taşköprülüzâde Ahmed'in *Şakâyıkü'n-nu'maniye'*sidir. Bu eserde Hacı Bektaş-ı Velî, I. Murad devri âlimleri arasında ve Ehl-i Sünnet'e mensup bir velî olarak kaydedilmektedir.⁶³ Ocak'a göre XVI. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun ihtişamlı ve Ehl-i Sünnet inançlarına sıkı sıkıya uyulduğu bir dönemde kaleme alınmış olması ve erken dönemin bütün şahsiyetlerini kendi zamanın telakkilerine uygun şekilde tanıtmaya çalışması anlaşılabilir bir tavidir.⁶⁴

Hacı Bektaş-ı Velî'nin Tarihî Kimliği

Hacı Bektaş-ı Velî'yi tanımamıza yardımcı olan kaynaklar incelendiğinde ve içinde yaşadığı XIII. yüzyıl Anadolu'sunun siyasî, içtimaî ve dinî vaziyeti göz önüne alındığında, çok net olmasa da tarihî gerçeklere uygun portresini oluşturmanın artık mümkün olduğu anlaşılır.⁶⁵ Anadolu'ya gelmeden önceki hayatı konusunda sadece *Vilâyetnâme* bilgi vermiş, ancak doğum ve ölüm tarihini kaydetmemiştir. Buna rağmen, A. Gölpınarlı'nın çalışmalarıyla bu husus netleşmiş ve eldeki tarihî verilere uygun olarak doğum tarihinin 1209-1210 (606 h.) ve ölüm tarihinin de 1270-1271 (669 h.) olduğu genelde kabul görmüştür.⁶⁶ Ocak, Hacı Bektaş-ı Velî'nin Horasan Melâmetiyye mektebine mensup bir Yesevî yahut daha büyük bir ihtimalle bir Haydarî dervişi olarak Anadolu'ya gelirken, benzerî diğer Türkmen şeyhleri gibi, kendine bağlı bir Türkmen aşiretiyle geldiğine dikkat çeker.⁶⁷ Bu sosyo-kültürel gerçek, Osmanlı Tahrir Defterlerinden de tespit edilebilmektedir. Özellikle Beldiceanu-Steinherr'in Tahrir Defterlerindeki vergi kayıtlarına dayanarak Bektaşlı aşireti ile ilgili tespitleri, Hacı Bektaş-ı Velî'nin bu aşiret veya kabileyeye mensubiyetini de açıklar.⁶⁸

Babaîler İsyanı'nda faal olarak bulunmasa da isyanın önderi Baba İlyas-ı Horasanî'nin bir halifesi olduğundan bir müddet ortadan kaybolmuş görünmektedir. Kaynaklarda ortaya çıktığında Hacı Bektaş-ı Velî'nin yerleşmek için Sulucakarahöyük'ü seçtiği görülür. Bunun sebebi konusunda farklı görüşler vardır. Bunlardan biri, buranın asayiş ve huzur içinde olması ile devrin idare ve kültür merkezlerine uygun bir uzaklıkta bulunmasıdır.⁶⁹ Bir diğer görüşe göre, burası göçebe Çepni oynağına mensup bir kolun yaşadığı bir yer olmakla birlikte Selçuklu merkezî yönetiminin ve şehirlerdeki Sünnî ulemanın gözünden uzaktaydı.⁷⁰

Hacı Bektaş-ı Velî'nin Sulucakarahöyük'teki hayatını da yine yalnızca *Vilâyetnâme*'den takip ediyoruz. Kaynağımız onu Baba İlyas-ı Horasanî'ye değil, Ahmed Yesevî'ye bağlar. Diğer taraftan Âşıkpaşazâde, Hacı Bektaş-ı Velî'yi Osmanogulları ile irtibatlı göstermez. Köprülü, Mélikoff ve Coşan gibi akademisyenler Hacı Bektaş-ı Velî ile Osmanogulları bağlantısının daha sonra kendisine bağlanmış bulunan Yeniçeri Ocağı'nın kuruluşundan sonra uydurulmuş olduğuna kesin gözüyle bakmaktadırlar.⁷¹

Hacı Bektaş-ı Velî'nin nasıl bir sufi olduğu konusuna gelince; ona Sünnî bir mutasavvıf diyenler daha önceki bölümlerde de ifade edildiği gibi kaynak olarak *Makalât*'ı gösterirler. Oysa

⁶² Aşıkpaşazâde, *Âşıkpaşazâde Tarihi*, Haz. A. N. Atsız, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1985, s. 195-196.

⁶³ Ocak, "Hacı Bektaş-ı Velî", s. 455.

⁶⁴ Ocak, *Türk Sufiliğine Bakışlar*, s. 157.

⁶⁵ Konunun uzmanlarından Birge, onun tarihte yaşadığı şekliyle bir resmini çizmenin "kolay iş olmadığı" kanaatindedir. Birge, *a.g.e.*, s. 40. O yüzden bizim kullandığımız bu ifade belki de çok iddialı görünebilir. Ancak kastımız, sadece hakkındaki "tarihî" bilgilerin derlenmesidir. Tarihî kimliği hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Birge, *a.g.e.*, s. 40-51.

⁶⁶ Gölpınarlı, *a.g.e.*, s. xix-xx.

⁶⁷ Ocak, "Hacı Bektaş-ı Velî", s. 455.

⁶⁸ Irène Beldiceanu-Steinherr, "Osmanlı Tapu-Tahrir Defterleri Işığında Bektaşiler (XV.- XVI. Yüzyıllar)", Çev. İ. Çivgin, *Alevilik - Bektaşilik Araştırmaları Dergisi*, sayı: 3 (2010), s. 130-187.

⁶⁹ Öztürk, "Hacı Bektaş-ı Velî", s. 886.

⁷⁰ Ocak, "Hacı Bektaş-ı Velî", s. 456.

⁷¹ Babinger-Köprülü, *Anadolu'da İslamiyet*, s. 65; Coşan, *a.g.e.*, s. xxix; Mélikoff, *a.g.e.*, s. 134,147.

kaynaklar bölümünde incelediğimiz altı kaynaktan beşi, onun Sünnî olmadığı konusunda hemfikirlerdir. Bunları görmezden gelerek, sadece *Eş-şekâiku'n-numâniye'*ye ve onun olup olmadığı kesin olmayan *Makalât'*a dayanarak böyle bir hüküm vermek ilmî bir yaklaşım değildir. Nihayet Hacı Bektaş-ı Velî, ne Âşıkpaşazâde'nin dediği gibi "mezcup bir derviş", ne de Köprülü'nün dediği gibi "İslamî ilimlerde otorite olacak derecede âlim bir mutasavvıf"tır.⁷² O, kaynaklarda geçtiği şekliyle göçebe/yarı göçebe Türkmenler arasında popüler tasavvuf anlayışına uygun olarak yaşayan ve gayr-i Sünnî (heterodoks) bir yol izleyen önde gelen mutasavvıflardan biridir.

Sonuç

Yukarıda verilen kaynak bilgileri ışığında diyebiliriz ki bugün Hacı Bektaş-ı Velî'yi ilmî surette araştıranlar, bu sınırlı bilgilere dayanmak ve ilmî yöntemler kullanmak mecburiyetindedirler. Ancak bu şekilde ilmî bir sonuca ulaşabilirler. Bununla birlikte kaynak kısırlığının, birtakım varsayımların önünü açtığı da bir gerçektir. Açıkçası Hacı Bektaş-ı Velî'nin "Türk Milliyetçisi, Sünnî Mutasavvıf ve Hümanist, Devrimci Halk Lideri" şeklinde farklı kimliklere büründürülmesi bunun bir neticesidir. Bu kimlikler, üretildiği dönemin siyasî ve ideolojik akımlarına ilham kaynağı olarak tasarlanmışlardır.

Bu çizilen portrelerin bir kısmı akademik çevrelerin onayını da alsa tarihte yaşamış olduğu şekliyle Hacı Bektaş-ı Velî ile pek ilgili görünmemektedir. Genel olarak iki gruba ayrılabilir olan bu görüşler, Hacı Bektaş-ı Velî'yi dönemin ideolojilerine göre belirli kalıplara sıkıştırmaktadır. Bu açıdan onun hakkında bir şeyler okumak isteyenlerin dikkatli olmaları gerekmektedir. Aksi takdirde, farklı Hacı Bektaş-ı Velî kimlikleri arasında fikrî yönden boğulup kalmaları kaçınılmazdır.

Tarihî kaynaklar ise, Hacı Bektaş-ı Velî'yi XIII. yüzyıl Anadolu'sunda yaşayan bir sufi olan resmederler. İlk bahseden eser, XIV. asır ortalarında yazılmıştır ve bu kaynak dâhil, diğer kaynaklarda hakkındaki bilgiler son derece sınırlıdır. Bu sınırlı kaynak ve bilgiye göre, o Baba İlyas-ı Horasanî'nin halifelerindendir ve 1240'ta Babaîler İsyanı'nda faal olarak yer almamıştır. İsyanın ardından yapılan Selçuklu takibinden kurtulup Sulucakarahöyük'te yerleşip hayatının sonuna kadar burada kalmıştır. Kaynakların çoğunun işaret ettiği gibi göçebe / yarı göçebe Türkmenlerin ve XIII. yüzyıl Anadolu'sunun popüler tasavvuf anlayışına uygun olarak gayr-i Sünnî (heterodoks) bir yol benimsemiştir.

KAYNAKÇA

- AHMED EFLAKÎ (2001). *Ariflerin Menkıbeleri*, c. II, Çev. Tahsin Yazıcı, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- ALGÜL, Rıza (1996). *Aleviliğin Sosyal Mücadeledeki Yeri*, İstanbul: Pencere Yayınları.
- AŞIKPAŞAZÂDE (1985). *Âşıkpaşaoğlu Tarihi*, Haz. A. N. Atsız, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- BABINGER, Franz – KÖPRÜLÜ, M. Fuad (2000). *Anadolu'da İslamiyet*, İstanbul: İnsan Yayınları.
- BELDICEANU-STEINHERR, Irène (2010). "Osmanlı Tapu-Tahrir Defterleri Işığında Bektaşiler (XV.- XVI. Yüzyıllar)", Çev. İ. Çıvgın, *Alevilik - Bektaşilik Araştırmaları Dergisi*, sayı: 3, s. 130-187.
- BIRGE, John K. (1937). *The Bektashi Order of Dervishes*, London: Luzac.
- BOLAY, Süleyman Hayri (2000). "Günümüz Türkiye'sinde Aleviliğin ve Bektaşiliğin Başlıca Problemleri Üzerine Bir Deneme", *Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, sayı: 13, s. 137-152, Erişim: 12.1.2012, http://www.hbektasveli.gazi.edu.tr/dergi_dosyalar/13-137-152.pdf
- BOLAY, Süleyman Hayri (1990). "Makalât'a Göre Hacı Bektaş Velî'nin Fikrî Şahsiyeti", *Milli Kültür*, sayı: 75, s. 16-18.
- COŞAN, Esad (1986). *Hacı Bektaş-ı Velî, Makalât*, İstanbul: Seha Neşriyat.
- ENGİN, İsmail (2000). "1990-1998 Yılları Arasında Türkiye Üniversitelerinde Aleviliği-Bektaşiliği Konu Edinen Akademik Çalışmalar: Bir Bibliyografya Denemesi", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, sayı: 14, s. 51-58, Erişim: 23.12.2011, http://www.hbektasveli.gazi.edu.tr/dergi_dosyalar/14-51-58.pdf
- ERÖZ, Mehmet (1977). *Türkiye'de Alevilik-Bektaşilik*, İstanbul: Otağ Yayınevi.
- FIGLALI, Ethem Ruhi (1994). *Geçmişten Günümüze Halk İnançları İtibariyle Alevilik-Bektaşilik*, Ankara.
- FIGLALI, Ethem Ruhi (1996). *Türkiye'de Alevilik – Bektaşilik*, Ankara: Selçuk Yayınları.
- GÖLPINARLI, Abdülkadir (1958). *Menâkıb-ı Hacı Bektaş-ı Velî: Vilâyet-nâme*, İstanbul: İnkılap Kitabevi.

⁷² Ocak, "Hacı Bektaş-ı Velî", s. 457.

- GÜNDOĞDU, Cengiz (2003). "Hacı Bektaş Paradigmasını Tanıma Ve Tanımlama Problemi Üzerine", *EKEV Akademi Dergisi*, sayı: 16, s. 17-34.
- İŞİK, Metin - AKDAĞ, Mustafa - TÜRK, M. Sezai (2010). "Türk Toplumunda Hacı Bektaş Veli Algısı Üzerine Bir Çalışma", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, sayı: 55, s. 173-191. Erişim: 11.03.2012, http://www.hbvdergisi.gazi.edu.tr/ui/dergiler/55_20101018121202.pdf
- KAFTANCIOĞLU, Ümit (1964). "Bektaşlılık", *İnsana Saygı*, Yay. Muzaffer Arabul, İstanbul: Büyük Matbaa, s. 45-52.
- KAYGUSUZ, İsmail (1998). *Hünkar Hacı Bektaş*, İstanbul: Alev Yayınları.
- KÖPRÜLÜ, M. Fuad (1997). "Bektaş", *Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi*, c. II, s. 461-464.
- KÖPRÜLÜ, M. Fuad (1991). *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- MÉLIKOFF, Irène (2004). *Hacı Bektaş Efsanesinden Gerçeğe*, Çev. T. Alptekin, İstanbul: Cumhuriyet Kitapları.
- NOYAN, Bedri (1998). "Hazret-i Pir Hacı Bektaş Veli'ye Sesleniş, Merhaba!", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, sayı: 5, s. 61-62, Erişim: 24.2.2012, http://www.hbektasveli.gazi.edu.tr/dergi_dosyalar/05-61-62.pdf
- OCAK, Ahmet Yaşar (2010). "Hacı Bektaş-ı Velî'nin Tasavvufî Kimliğine Yeniden Bakış: Yesevî, Haydarî, Vefâî, Babâî Yahut Şeyhlikten Müridlikten Fariğ Bir Meczup?", *Uluslararası Hacı Bektaş Veli Sempozyumu Bildirileri, Hacı Bektaş Veli, Güneşte Zerresinden Deryada Katresinden*, Der. P. Ecevitoglu vd., Ankara: Dipnot Yayınları, s. 49-55.
- OCAK, Ahmet Yaşar (2010). "Türkoloji ve Alevilik Bektaşılık araştırmalarının Büyük Ustası: Irène Melikoff", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, sayı: 55, s. 3-7, Erişim: 22.2.2012, http://www.hbektasveli.gazi.edu.tr/dergi_dosyalar/52..1.pdf
- OCAK, Ahmet Yaşar (2009). *Babailer İsyanı Aleviliğin Tarihsel Altyapısı*, İstanbul: Dergah Yayınları.
- OCAK, Ahmet Yaşar (2006). "Türkiye Selçukluları döneminde ve Sonrasında Vefâî Tarikatı (Vefâiyye)", *Belleten*, LXX/257, s. 119-149.
- OCAK, Ahmet Yaşar (1996). "Hacı Bektaş-ı Velî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDVİA)*, c. XIV, s. 455-458.
- OCAK, Ahmet Yaşar (1996). "Hacı Bektaş Vilâyetnâmesi", *TDVİA*, c. XIV, s. 471-472.
- OCAK, Ahmet Yaşar (1996). *Türk Sufiliğine Bakışlar*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- OKAN, Murat (2004). *Türkiye'de Alevilik*, Ankara: İmge Yayınları.
- ÖZTÜRK, Mürsel (1987). "Hacı Bektaş-ı Velî", *Belleten*, c. I, sayı: 196-8, s. 885-894.
- SARIASLAN, Ümit (1992). *Hacı Bektaş Aydınlığı*, Ankara: Anadolu Ekini Yayınları.
- SEZGİN, Abdülkadir (2001). *Alevilik Deyince*, İstanbul: Burak Yayınları.
- TAŞGİN, Ahmet (2004). "Prof. Dr. Hilmi ziya Ülken'in Alevilik-Bektaşılık Araştırmaları", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, sayı: 29, s. 197-207., Erişim: 22.2.2012, http://www.hbektasveli.gazi.edu.tr/dergi_dosyalar/29-197-207.pdf
- Türk Dil Kurumu Genel Türkçe Sözlük, Erişim: 13.02.2012, http://tdk.org.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.4f6ae6fb697e43.28756669
- VORHOFF, Karin (2003). "Türkiye'de Alevilik ve Bektaşilikle İlgili Akademik ve Gazetecilik Nitelikli Yayınlar", *Alevî Kimliği*, Yay. T. Olsson, E. Özdalga ve C. Raudvere, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, s. 32-66.
- YAMAN, Ali (2010). "Alevilik Bektaşılık Alanında Üniversitelerde Gerçekleştirilen Akademik Çalışmalara İlişkin Genel Bir Değerlendirme", *Alevî Bektaşî Yayınlarının Temel Sorunları, Çözüm Önerileri*, Ankara: Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayınları, s. 34-41.
- YILDIRIM, Rıza (2009). "Hacı Bektaş Veli ve İlk Osmanlılar: Aşıkpaşazâde'ye Eleştirel Bir Bakış", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, sayı: 51, s. 107-146.
- ZEYBEK, N. Kemal (1997). *Türk Olmak*, Ankara: Ocak Yayınları.